

Urszula Kowalewska

Oddział Informacji Naukowej
i Analiz Bibliometrycznych
Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego
e-mail: urszula.kowalewska@lib.uni.lodz.pl

Działalność Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego w okresie pandemii (marzec 2020 – czerwiec 2021 r.)

DOI: <http://doi.org/10.18778/0860-7435.33.02>

Abstrakt: Pandemia COVID-19 zdeorganizowała działalność bibliotek. Stanęły one przed wyborem dotyczącym tego, które usługi mogą bezpiecznie oferować użytkownikom, aby zapewnić im stały dostęp do potrzebnych informacji. Artykuł przedstawia funkcjonowanie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego (BUŁ) w czasie trwania pandemii. Prezentuje zastosowane rozwiązania i usługi dostosowane do sytuacji epidemiologicznej, pozwalające czytelnikom na satysfakcjonujące i bezpieczne korzystanie z zasobów Biblioteki UŁ.

Słowa kluczowe: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego, usługi biblioteczne, biblioteka akademicka, pandemia, działalność biblioteki

Wstęp

Ogłoszenie stanu epidemii spowodowało zmiany i ograniczenia w działalności bibliotek na całym świecie. Zagrożenie wirusem COVID-19 sprawiło, że biblioteki w Polsce przez ponad dwa miesiące nie mogły realizować swoich stacjonarnych usług. Nie można było udostępniać księgozbiorów w wolnym dostępie oraz korzystać z czytelni, zawieszono wypożyczanie zbiorów. Po częściowym otwarciu bibliotek należało ograniczyć do minimum liczbę pracowników

pełniących dyżury i obsługujących czytelników. Było to podyktowane względami bezpieczeństwa zarówno dla użytkowników, jak i bibliotekarzy, a miało na celu ograniczenie ryzyka rozprzestrzeniania się koronawirusa.

Celem artykułu jest zaprezentowanie różnych rozwiązań umożliwiających świadczenie usług bibliotecznych w zmieniającej się sytuacji pandemii na przykładzie Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Zastosowano metodę analizy piśmiennictwa w języku polskim oraz informacji zamieszczanych na stronie internetowej i w mediach społecznościowych Biblioteki UŁ w okresie od marca 2020 r. do czerwca 2021 r. W literaturze przedmiotu można spotkać przykłady potwierdzające, że biblioteki w omawianym okresie wykazały się elastycznością działań i umiejętnością adaptacji do zaistniałych warunków epidemiologicznych (Figurska & Wachowicz, 2020; Jędrych, 2020; Winiarska, 2021).

Zachowanie dostępności oferowanych usług w Bibliotece Uniwersytetu Łódzkiego w czasie światowej pandemii było ogromnym wyzwaniem i wymagało podejmowania szybkich decyzji. W początkowym okresie pandemii (od 11 marca do 31 maja 2020 r.) Biblioteka była zamknięta, zgodnie z Zarządzeniem Rektora (Zarządzenie nr 100..., 2020); od czerwca 2020 r. zaczęła funkcjonować w znacznie ograniczonych godzinach. Wszelkie zmiany w dostępie do konkretnych usług regulowały Komunikaty Dyrektora Biblioteki UŁ w sprawie zasad korzystania z usług Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. W tym czasie konieczne było dostosowanie świadczonych usług do wymogów sanitarnych, tak aby zaspokoić potrzeby informacyjne użytkowników. Personel Biblioteki został skierowany do pracy zdalnej i hybrydowej. Już w pierwszych dniach pandemii wstrzymano naliczanie opłat odszkodowawczych (kar za przetrzymanie książek) – zostały one przywrócone dopiero 1 grudnia 2020 r. Dokładny czas pracy Biblioteki, godziny otwarcia Wypożyczalni Miejscowej oraz czytelni przedstawia Załącznik 1.

Czas zamknięcia oraz ograniczenia godzin otwarcia Biblioteki wykorzystano na przeprowadzenie modernizacji starego budynku. Obejmowała ona remont elewacji zachodniej oraz łazienek. W ramach umowy partnerskiej z firmą Rossmann zmodernizowano również pomieszczenie, w którym wcześniej znajdował się księgozbiór studencki i dokonano jego aranżacji na potrzeby strefy coworkingowej, dostępnej w przyszłości dla wszystkich czytelników. Pandemia była okresem, gdy podjęto również prace zmierzające do założenia pasieki uniwersyteckiej na dachu Biblioteki UŁ, która w maju 2021 r. została zasiedlona pszczołami.

Wobec wprowadzenia szeregu ograniczeń i zastosowania reżimu sanitarnego większość działań musiała zostać przeniesiona do sieci. Najistotniejsze stało się dopasowanie usług do nowych warunków i do potrzeb użytkowników.

Usługi informacyjno-biblioteczne dla czytelników

W celu zapewnienia środowisku akademickiemu UŁ stałego dostępu do usług i zasobów informacyjnych Biblioteki w okresie pandemii, wprowadzono szereg udogodnień, usprawnień oraz nowych rozwiązań. Dotychczasowe usługi oferowane przez Bibliotekę zostały w dużym stopniu przeniesione do sieci. Utrzymywano stały kontakt z czytelnikami wykorzystując dostępne kanały komunikacyjne. Odpowiadano na pytania telefoniczne i mailowe. Czas pandemii zbiegł się z uruchomieniem platformy Wirtualny Asystent Informacji¹, na której pracownicy Oddziałów: Udostępniania Zbiorów, Informacji Naukowej i Prac Naukowo-Dydaktycznych oraz Sekcji Bibliografii, Bibliometrii i Sieciowych Zasobów Informacji (w kwietniu 2021 r. połączono dwie ostatnie agendy w Oddział Informacji Naukowej i Analiz Bibliometrycznych) pełnili dyżury od poniedziałku do piątku w godzinach od 8.00 do 20.00. Na platformie można było porozmawiać z bibliotekarzem na czacie w czasie rzeczywistym lub przesłać wiadomość, udzielano odpowiedzi na wszelkie pytania czytelników dotyczące zasad korzystania ze zbiorów, konta bibliotecznego, wyszukiwania zbiorów, baz danych, serwisów książek i czasopism elektronicznych, kart obiegowych, analizy dorobku naukowego, identyfikatora ORCID. Mailowo, telefonicznie lub na platformie Teams prowadzono indywidualne konsultacje dotyczące deponowania prac w Repozytorium UŁ, sporządzania planów zarządzania danymi badawczymi, analiz bibliometrycznych dorobku naukowego pracowników UŁ, identyfikatora ORCID w ewaluacji nauki. Kontynuowano spotkania on-line ze studentami i doktorantami zaangażowanymi w program *Ambasador BUL*². Jego uczestników zachęcano do inicjowania wydarzeń w BUŁ oraz wdrażania własnych pomysłów na eventy organizowane w przestrzeni biblioteki. W listopadzie 2020 r. uczestnicy programu rozpoczęli prace nad quizem on-line zawierającym pytania dotyczące UŁ, Biblioteki UŁ oraz literatury pięknej. W mediach społecznościowych (Facebook, Twitter i Instagram) informowano nie tylko o bieżących usługach i godzinach otwarcia, ale

¹ Usługa Wirtualny Asystent Informacji została udostępniona dzięki rozpoczęciu realizacji projektu „Students’ Power – kompleksowy program rozwoju uczelni”, współfinansowanego przez Unię Europejską ze Środków Europejskiego Funduszu Społecznego, w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, realizowanego przez Uniwersytet Łódzki w ramach konkursu Narodowego Centrum Badań i Rozwoju nr POWR.03.05.00-IP.08-00-PZ3/18, na podstawie umowy nr POWR.03.05.00-00-Z302/18-00 z dnia 27.12.2018 r. mającego na celu rozbudowanie systemu biblioteczno-informacyjnego Uniwersytetu Łódzkiego o usługi umożliwiające sprawniejsze zarządzanie informacją w uczelni tj.: multiwyszukiwarka naukowa; wirtualny asystent informacji i danych o szkolnictwie wyższym; automatyczne udostępnianie treści; zarządzanie dostępem do elektronicznych źródeł informacji.

² Program *Ambasador BUL* – rozpoczął się w lutym 2020 r., a jego celem jest dotarcie do szerokiego grona odbiorców z informacją o działalności Biblioteki UŁ (*Ambasador BUŁ*, 2019).

również prowadzono akcje promujące zasoby cyfrowe subskrybowane przez UŁ oraz tworzone w BUŁ, czyli Bibliotekę Cyfrową UŁ i Repozytorium UŁ. Informowano o otwartych zasobach: o muzeach udostępniających swoje kolekcje w internetowych galeriach lub o Wolnych Lekturach. Zapoczątkowano nowe akcje tematyczne: Repozytorium UŁ poleca; Perelki BUŁ; Prezentacja Zbiorów Specjalnych; BUŁa na taśmie filmowej; Sztuka w BUŁ; Nowe projekty BUŁ. W mediach społecznościowych i na stronie internetowej promowano szkolenia on-line, organizowane przez dostawców baz książek i czasopism elektronicznych (Elsevier, EBSCO, Ibuk, LEX, Web of Science), prezentujące, w jaki sposób poruszać się po zasobach danej platformy. W dniu 5 czerwca 2020 r. na FB przedstawiono krótkie podsumowanie świadczonych usług i pracy zdalnej bibliotekarzy w okresie 16.03 – 31.05.2020. W tym czasie czytelnicy złożyli 4 593 zamówienia na kopie z książek i czasopism, wykonano dla nich ponad 100 000 skanów, udzielono 7 762 odpowiedzi (wirtualny asystent, mail, fb), zarejestrowano prawie 500 nowych użytkowników, w ciągu miesiąca złożono 2 840 zamówień do księżkomatu. Badania przeprowadzone na Uniwersytecie Warszawskim dotyczące aktywności bibliotek uniwersyteckich w okresie lockdownu wykazały, że Biblioteka UŁ osiągnęła najwięcej reakcji użytkowników w sieci, a pod względem liczby zamieszczonych postów zajęła 3 miejsce (Gmiterek, 2021, s. 47). Dużą wagę przykładano do aktualizacji strony internetowej, rozpoczęto również prace nad nową witryną internetową. Reaktywowano Newsletter BUŁ, wysyłany do czytelników, którzy wyrazili na to zgodę. Współpracowano z Centrum Promocji UŁ w przygotowywaniu informacji do nowego Multiportalu UŁ.

W trakcie pandemii zrealizowano nową wersję e-kursu *Przysposobienia bibliotecznego* dla studentów I roku wszystkich kierunków studiów na Platformie Zdalnego Kształcenia E-Campus UŁ, którego celem jest przygotowanie studentów do korzystania z systemu biblioteczno-informacyjnego oraz zaprezentowanie wszelkich usług oferowanych przez Bibliotekę. Pozostałe szkolenia prowadzone do tej pory stacjonarnie, przeszły w tryb zdalny i odbywały się na platformie Teams. Dla studentów i pracowników naukowych UŁ kontynuowano szkolenia on-line z kompetencji informacyjnych *Źródła elektroniczne – bazy danych, serwisy książek i czasopism elektronicznych oraz EndNote Web jako narzędzie do tworzenia i zarządzania bibliografią oraz do eksportowania rekordów bibliograficznych do edytorów tekstów*. Na stronie internetowej dla wszystkich użytkowników przygotowano 9 szkoleń on-line z baz dostępnych w BUŁ, w sposób przystępny prezentując, jak korzystać z najpopularniejszych baz danych. Dla uczestników trzech Szkół Doktorskich UŁ, w semestrze zimowym 2020/2021, zorganizowano regularne zajęcia *Wprowadzenie do efektywnego publikowania*. Prowadzący je pracownicy BUŁ przedstawiali następujące

zagadnienia: Scopus, Web of Science – jako bazy bibliograficzno-bibliometryczne; prestiżowe bazy – Science Direct, EBSCO, Wiley, Springer, Cambridge University Press i Oxford University Press; Multiwyszukiwarka i e-lokalizator; menadżery bibliografii – Mendeley i EndNote Web; droga do sukcesu – poradnik kreatywnego myślenia; czasopisma drapieżne³; otwarta nauka; identyfikator ORCID; programy publikowania otwartego; ewaluacja 2.0. Dla uczniów Publicznego Liceum Ogólnokształcącego UŁ oraz British International School of the University of Lodz przygotowano prezentację omawiającą zasady korzystania z Biblioteki. Zorganizowano warsztaty on-line dla grupy uczniów PLO UŁ *Poradnik kreatywnego myślenia* zachęcające do otwartości i nieszablonowego myślenia.

W tygodniu Open Access, 19–23 października, już po raz 11., zorganizowano *Seminarium Open Access* wraz z warsztatami on-line, na których poruszano następujące zagadnienia: Gromadzenie i udostępnianie danych badawczych. Trend czy konieczność?; Jak korzystać z Repod?; Jak dobrze i mądrze wybrać czasopismo? Wspólnie z Centrum Nauki UŁ organizowano szkolenia dla naukowców, dotyczące programów publikowania otwartego w ramach licencji i umów podpisanych przez UŁ oraz planów zarządzania danymi badawczymi. W ramach kontynuacji projektu *Doskonałość naukowa kluczem do doskonałości kształcenia* dla pracowników naukowych UŁ przeprowadzono 4 edycje kursu *Profesjonalne bazy danych – zarządzanie informacją*.

Pandemia nie przeszkodziła w przyjmowaniu studentów UŁ na praktyki. Prowadzono je na platformie Teams, a praktykanci zdalnie wykonywali powierzone obowiązki, do których należało deponowanie archiwalnych materiałów w Repozytorium UŁ lub realizacja kwerend czytelniczych poprzez wyszukiwanie bibliografii w bazach danych.

Opracowano przewodniki dla badaczy *Poradnik naukowca. Scopus i Web of Science*⁴ oraz *Dane badawcze. Praktyczny przewodnik dla badaczy*⁵. Zostały one zamieszczone na stronie internetowej w Portalu Pracowniczym UŁ w zakładce Baza wiedzy pracownika (dostępny dla zalogowanych pracowników UŁ).

Pandemia ograniczyła działalność kulturalną biblioteki. Zrezygnowano z organizacji tradycyjnych wystaw, w październiku 2020 r. przygotowano

³ Czasopisma drapieżne – zgodnie z definicją, przyjętą przez Narodowe Centrum Nauki *predatory journals* to „czasopisma, w których publikowane prace naukowe nie podlegają ocenie eksperckiej lub wykonana jest ona w oparciu o bardzo niskie standardy. Czasopisma te mają charakter wydawnictw publikujących w tzw. otwartym dostępie (*open access*), często oferują swe usługi po wygórowanych cenach, z krótkim procesem publikacyjnym” (Drapieżne wydawnictwa..., 2021).

⁴ Red. Aleksandra Chruściel, Sekcja Bibliografii, Bibliometrii i Sieciowych Zasobów Informacji, BUŁ.

⁵ Oprac. Anna Zatora, Oddział Informacji Naukowej i Prac Naukowo-Dydaktycznych, BUŁ.

wirtualną wystawę *Osiągnięcia naukowe pracowników Uniwersytetu Łódzkiego za 2019 rok nagrodzone przez JM Rektora UŁ.*

Niezarejestrowanym studentom i pracownikom UŁ umożliwiono zdalny zapis do biblioteki. Potencjalny czytelnik kontaktował się mailowo lub telefonicznie z pracownikiem Wypożyczalni i tego samego dnia miał założone konto biblioteczne, pozwalające logować się do katalogu i zamawiać książki oraz korzystać z zasobów elektronicznych.

Z chwilą częściowego otwarcia Biblioteki (w czerwcu 2020 r.) stanowiska obsługi wyposażono w osłony oraz udostępniono środki do dezynfekcji rąk i powierzchni. Pracownicy oraz czytelnicy zobowiązani byli do zachowania dystansu. Nałożono także obowiązek zakrywania ust i nosa (przyłbice i maseczki). Nadal obowiązywała kwarantanna zwróconych materiałów bibliotecznych. Początkowo Biblioteka Narodowa rekomendowała 7-dniową kwarantannę zwracanych zbiorów, później skrócono ją do 3 dni.

W styczniu 2020 r. uruchomiono książkomat, pozwalający na bezkontaktowe wypożyczanie i oddawanie książek 24 godziny na dobę przez 7 dni w tygodniu. Mogli z niego korzystać studenci i pracownicy UŁ, w późniejszym okresie usługę udostępniono także absolwentom UŁ. Niestety, w początkowym okresie lockdownu wymogi sanitarne nie pozwalały również na korzystanie z książkomatu i został on wyłączony z użytkowania już 14 marca 2020 r. Czytelnicy mogli z niego aktywnie korzystać dopiero od 4 maja 2020 r. W związku z popularnością książkomatu, dużą liczbą wypożyczeń i zwrotów oraz częstym jego przepelnieniem, w maju czytelnicy uzyskali możliwość oddawania książek do specjalnie przygotowanych pojemników wystawionych przed biblioteką. Użytkownicy, którzy nie mogli oddać książek stacjonarnie, mieli możliwość przesłania ich pocztą na adres Biblioteki. Przedłużający się stan zamknięcia Biblioteki UŁ wymusił wprowadzanie dalszych usług zdalnych. Zapotrzebowanie na wypożyczanie książek było tak duże, że zdecydowano o wprowadzeniu usługi wypożyczania na telefon. Użytkownik poprzez system biblioteczny zamawiał książkę do wypożyczenia z opcją odbioru „Książkomat”, kontaktował się z Wypożyczalnią i w umówionym terminie zgłaszał się po odbiór, a pracownik wnosił zamówione przez niego książki. Można było również składać zamówienia na materiały z innych bibliotek poprzez Wypożyczalnię Międzybiblioteczną.

W czerwcu 2020 r., w ramach łagodzenia obostrzeń i przywracania usług bibliotecznych, uruchomiono Czytelnię Historyczną, w której udostępniono początkowo 10 miejsc dla czytelników (później zwiększono liczbę miejsc do 15) oraz 2 stanowiska komputerowe. Wdrożono elektroniczny system rezerwacji miejsc w Czytelni. Po zalogowaniu się na swoje konto biblioteczne, czytelnik mógł zarezerwować miejsce w czytelni w określonym dniu i na daną godzinę,

a po otrzymaniu potwierdzenia mógł skorzystać z zamówionych pozycji. Od września na podobnej zasadzie zaczęła działać Czytelnia Główna. Również we wrześniu uruchomiono Czytelnię Zbiorów Specjalnych (5 miejsc dla czytelni-ków). Udostępniano w niej zasoby wszystkich sekcji Oddziału Zbiorów Spe-cjalnych, po umówieniu wizyty (telefonicznie lub mailowo) i ustaleniu z pra-cownikiem sekcji odpowiedzialnym za dany typ zbiorów szczegółów zamówienia.

Ze względu na obostrzenia sanitarne Strefa Wolnego Dostępu do 21 czerwca 2021 r. była zamknięta. Jednak znajdujące się tam książki przez cały czas można było zamawiać poprzez katalog biblioteczny do korzystania na miejscu w czytelniach lub do wypożyczenia na zewnątrz. Po jej otwarciu ogra-niczono liczbę miejsc pracy do 60 stanowisk (po 15 miejsc na każdym piętrze) oraz udostępniono 12 stanowisk komputerowych (po 3 na każdym piętrze). Nadal obowiązywały limity miejsc, ale zniesiona została ich rezerwacja oraz kwarantanna oddawanych materiałów bibliotecznych.

W okresach otwarcia Biblioteki dla czytelników działał również stacjo-narny sklep oferujący gadżety UŁ.

Spadek liczby udostępnianych zbiorów w formie tradycyjnej (zbiory dru-kowane) podczas pandemii rekompensował znaczny wzrost zainteresowania zbiorami elektronicznymi. W październiku 2020 r. usprawniono logowanie do subskrybowanych przez UŁ baz danych, poprzez serwer proxy z wykorzysta-niem Centralnego Systemu Logowania UŁ. Zmiana sposobu logowania była możliwa dzięki zakupowi oprogramowania systemu HAN, dokonanego przez Bibliotekę Uniwersytetu Łódzkiego w ramach projektu „Students’ Power – kompleksowy program rozwoju uczelni”⁶. Biblioteka UŁ od wielu lat groma-dzi obok zbiorów tradycyjnych również serwisy książek i czasopism elektro-nicznych. Do przeszukiwania zasobów wykorzystywana jest sprawnie działa-jąca multiwyszukiwarka EBSCO Discovery Service (EDS). Jest to narzędzie umożliwiające jednoczesne przeglądanie wielu sieciowych zasobów informacji: baz i serwisów czasopism i książek elektronicznych oraz katalogu bibliotecznego, ponadto baz tworzonych w BUŁ – Biblioteki Cyfrowej UŁ i Repozyto-rium UŁ. W okresie pandemii bardzo wzrosło zainteresowanie tego rodzaju zbiorami. Społeczność akademicka UŁ miała nadal możliwość korzystania z zasobów elektronicznych z komputerów prywatnych przez całą dobę.

⁶ Projekt „Students’ Power – kompleksowy program rozwoju uczelni” współfinansowany przez Unię Europejską ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój; realizowany przez Uniwersytet Łódzki w ramach konkursu Narodowego Centrum Badań i Rozwoju nr POWR.03.05.00-IP.08-00-PZ3/18, na podstawie umowy nr POWR.03.05.00-00-Z302/18-00 z dnia 27.12.2018 r.

Okres pandemii wykorzystano również na przeprowadzenieostępów testowych do wielu baz. W 2019 r. użytkownicy mogli testować 13 baz, zaś w 2020 r. uruchomiono 28 dostępów testowych do różnych elektronicznych źródeł informacji. W listopadzie umożliwiono korzystanie z ebooków, audiobooków i synchrobooków w ramach usługi Legimi⁷.

W lutym 2020 r. uruchomiono bezpłatną usługę zdalnego zamawiania i pobierania kopii artykułów z czasopism⁸ dostępną tylko dla społeczności akademickiej. Z czasem rozszerzono ją na zamawianie fragmentów książek (do 50 stron) z zachowaniem praw autorskich i praw pokrewnych. Zamówienia przyjmowano według kolejności zgłoszeń, a czas realizacji uzależniony był od ich liczby. Od czerwca 2021 r. w ramach tej usługi można zamawiać kopie cyfrowe z czasopism i książek, ale jedynie tych o statusie „tylko na miejscu”.

Od połowy marca 2020 r. dla studentów i pracowników naukowych udostępniono bezpłatną usługę zdalnego zamawiania bibliografii do prac licencjackich, magisterskich i naukowych wraz z instrukcją, jak i gdzie należy szukać dalszych materiałów. Termin realizacji uzależniony był od liczby nadsyłanych zgłoszeń, a zestawienia wykonywano na bieżąco, na podstawie licencjonowanych i open accessowych e-źródeł – specjalistycznych baz danych, serwisów książek i czasopism, katalogów bibliotecznych i bibliografii.

Od 21 czerwca 2021 r. pracownicy powrócili do pracy stacjonarnej, a Biblioteka wróciła do godzin otwarcia sprzed pandemii. Udostępniono również pokoje do pracy indywidualnej oraz pokój do nauki dla rodzica z dzieckiem.

Prace bibliotekarskie prowadzone w okresie pandemii

Pracownicy BUŁ, poza obsługą użytkowników, zdalną lub stacjonarną, realizowali swoje codzienne obowiązki również stacjonarnie. Należały do nich: gruntowne porządki w zbiorach bibliotecznych, przygotowywanie miejsca na nowy wpływ, selekcja księgozbioru, skontrum zbiorów, przygotowanie zbiorów do oprawy, systematyczne digitalizowanie zasobów archiwalnych Biblioteki.

⁷ Projekt „(Nie)Pełnosprawny Student UŁ” współfinansowany przez Unię Europejską ze Środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, realizowany przez Uniwersytet Łódzki w ramach konkursu Narodowego Centrum Badań i Rozwoju nr POWR.03.05.00-IP.08-00-DOS/19, na podstawie umowy nr POWR.03.05.00-00-A025/19-00 z dnia 09.12.2019 r., w ramach którego wdrożono m.in. usługę Legimi.

⁸ W ramach projektu „Students’ Power – kompleksowy program rozwoju uczelni” współfinansowany przez Unię Europejską ze Środków Europejskiego Funduszu Społecznego w ramach Programu Operacyjnego Wiedza Edukacja Rozwój, realizowany przez Uniwersytet Łódzki w ramach konkursu Narodowego Centrum Badań i Rozwoju nr POWR.03.05.00-IP.08-00-PZ3/18, na podstawie umowy nr POWR.03.05.00-00-Z302/18-00 z dnia 27.12.2018 r.

Kontynuowano współpracę z pracownikami naukowymi UŁ oraz z bibliotekami zakładowymi w zakresie doboru księgozbioru dla Biblioteki UŁ oraz prenumeraty czasopism i dostępów do sieciowych źródeł informacji. Dokonywano bieżących zakupów wydawnictw zwartych i ciągłych. Pracownicy biblioteki wykorzystali również czas pracy zdalnej do podnoszenia swoich kwalifikacji i brali udziału w licznych szkoleniach online i webinarach.

Dzięki udostępnieniu i skonfigurowaniu usługi VPN korzystano z pulpitów zdalnych, a pracownicy mieli możliwość prowadzenia prac melioracyjnych w systemie bibliotecznym, katalogowania zbiorów nowych oraz kontynuowania procesu katalogowania retrospektywnego. Trwały również prace nad opracowaniem całego zbioru doktoratów obronionych na UŁ. Stan zbiorów tradycyjnych zwiększał się systematycznie, zapewniając społeczności akademickiej stały dostęp do nowości wydawniczych (obrazuje to tabela 1).

Tab. 1. Stan zbiorów Biblioteki UŁ za lata 2019 i 2020

Wskaźnik	2019	2020
Stan zbiorów (drukowane)	2 442 779	2 470 736
Liczba woluminów w wolnym dostępie	274 175	286 641
Liczba publikacji w Repozytorium UŁ	26 952	29 215
Liczba publikacji w Bibliotece Cyfrowej UŁ	79 685	85 254
Subskrybowane zasoby elektroniczne		
E-książki	89 444	251 620
E-czasopisma	13 483	14 018
Bazy danych	125	129
Bazy – dostęp testowy	13	28

Źródło: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego. Sprawozdanie z działalności za rok 2020

W 2021 r. rozpoczęto opracowywanie rekordów analitycznych publikacji pracowników naukowych UŁ. Przyczyniło się to do lepszej promocji i zwiększenia widoczności dorobku naukowego Uczelni. Powiększono także zasoby baz własnych – Biblioteki Cyfrowej UŁ i Repozytorium UŁ. Nadal prowadzono prace nad ujednoczeniem wspólnej bazy katalogowej BUŁ i sieci bibliotek zakładowych UŁ z Centralną Kartoteką Hasel Wzorcowych Katalogu

Centralnego NUKAT. W 2020 r. Biblioteka UŁ znalazła się w czołówce bibliotek naukowych współkatalogujących w NUKAT. Zajęła 4 miejsce według kryterium liczby rekordów wprowadzanych do NUKAT rocznie oraz 7 miejsce w ogólnej liczbie rekordów bibliograficznych wydawnictw ciągłych. W dniu 21 czerwca 2021 r. Tomasz Piestrzyński, dyrektor Biblioteki UŁ, został jednogłośnie powołany do pełnienia funkcji zastępcy przewodniczącego w Zespole Koordynującym Narodowy Uniwersalny Katalog Centralny NUKAT na kadencję 2021–2024. Wyróżnienie dyrektora Biblioteki UŁ pozwoli aktywniej uczestniczyć w projektach dotyczących Katalogu Centralnego, a tym samym wpłynie pozytywnie na rozwój polskich bibliotek akademickich.

W Oddziale Zbiorów Specjalnych pracowano nad realizacją projektów⁹, obejmujących konserwację druków objętych programem, ich opracowanie, digitalizację i w przyszłości zorganizowanie wystawy. Projekt *Rękopiśmienne dziedzictwo kulturowe z XV–XVIII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego* obejmuje 33 najcenniejsze obiekty z Sekcji Rękopisów Biblioteki UŁ, należące do polskiego i europejskiego dziedzictwa kulturowego: Kodeksy religijne katolickie i prawosławne z XV–XVI w.; Akta i dokumenty kościelne, XVII–XVIII w.; Akta i dokumenty cechowe, XVI–XVIII w.; Listy i dokumenty o znaczeniu historycznym. Projekt *Cenne pommeranica i prussica pierwszego półwiecza XVII stulecia w zbiorach Biblioteki UŁ*. Kolekcja zawiera 400 woluminów i obejmuje druki pommeraniców i prussiców wydanych do 1650 roku.

W listopadzie 2020 r. Tomasz Piestrzyński, dyrektor Biblioteki UŁ, został powołany na Pełnomocnika Rektora Uniwersytetu Łódzkiego do spraw otwartego dostępu do publikacji i wyników badań naukowych. Wtedy też rozpoczęto opracowywanie indeksu czasopism open access, w których publikują pracownicy UŁ. Indeks, zawierający informacje o licencjach wydawców, posłuży do przeprowadzenia szczegółowej analizy publikacji wydanych przez pracowników UŁ w modelu open access.

W systemie Expertus, rejestrującym dorobek naukowy pracowników UŁ, wdrożono moduł *ewaluacja*. Przygotowywano kompletne pliki do wysłania danych bibliograficznych do Polskiej Bibliografii Naukowej. Wykonywano liczne analizy bibliometryczne, raporty i zestawienia dorobku naukowego pracowników UŁ.

Nawiązano współpracę ze Stowarzyszeniem Wikimedia Polska w celu realizacji projektu „Wiki na UŁ”, zakładającego opracowanie haseł związanych z UŁ i umieszczenie ich w Wikipedii. Z okazji Tygodnia Bibliotek (w maju

⁹ „Społeczna odpowiedzialność nauki” SONB/SP/461660/2020 „Cenne pommeranica i prussica pierwszego półwiecza XVII stulecia w zbiorach Biblioteki UŁ”, „Społeczna odpowiedzialność nauki” SONB/SP/466537/2020 „Rękopiśmienne dziedzictwo kulturowe z XV–XVII wieku w zbiorach Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego”.

2021 r.) na Facebooku zorganizowano kampanię informacyjną o Wikipedii, zamieszczono posty dotyczące tworzenia hasel #GLAM-Wiki, #WikiCommons, #WikiSzkoła.

Podsumowanie

Do zadań Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego należy organizowanie warsztatu dla środowiska akademickiego poprzez gromadzenie, opracowanie i udostępnianie zbiorów z zakresu dyscyplin reprezentowanych na Uczelni oraz wspieranie pracy naukowej i dydaktycznej (Materska, 2015; Milewska, 2015). W czasie zagrożenia wirusem COVID-19 Biblioteka UŁ zmuszona była przenieść większość swoich działań w tryb pracy zdalnej. Czas pandemii to z jednej strony ograniczenia dla czytelników w dostępie do zbiorów drukowanych, z drugiej natomiast wprowadzenie nowych form organizacji pracy i dostosowanie usług do nowej rzeczywistości.

W tym czasie większość usług dostępna była tylko dla społeczności UŁ. Należały do nich: korzystanie z książkomatu i Czytelń, zamawianie zestawień bibliograficznych z różnych dziedzin wiedzy w oparciu o subskrybowane przez UŁ zasoby elektroniczne oraz zamawianie kopii z czasopism i książek. Tylko pracownicy naukowcy i studenci UŁ mieli możliwość korzystania z baz danych oraz serwisów książek i czasopism z komputerów domowych.

Nastąpił wzrost wykorzystania technologii informacyjno-komunikacyjnych, zastępując bezpośrednie kontakty pomiędzy czytelnikiem a bibliotekarzem. Wdrożone wówczas formy usług bibliotecznych kontynuowane są nadal. Obecnie Biblioteka UŁ otwarta jest w pełnym zakresie i czytelnicy spoza środowiska akademickiego mogą korzystać z tych usług, które były dostępne dla nich przed pandemią.

Dzięki odpowiedniemu zaplanowaniu i organizacji prac, Biblioteka UŁ kontynuowała działalność w szerokim zakresie, bezpiecznie dostarczając potrzebne materiały i udzielając niezbędnych informacji. Przez cały okres pandemii BUŁ aktywnie wspierała procesy edukacyjne i potrzeby informacyjne środowiska akademickiego. Cytując Emilię Lepkowską z Biblioteki Politechniki Poznańskiej:

„(...) biblioteki akademickie w okresie pandemii w należyty sposób zadbały o spełnienie oczekiwań użytkowników. Wiele działań przeniesiono do internetu, zwiększając tym samym rolę stron domowych. Niezastąpiona okazała się poczta elektroniczna, media społecznościowe i inne wirtualne przestrzenie służące wymianie informacji” (Lepkowska, 2021, s. 7).

Bibliografia

- Ambasador BUŁ (2019). W: Biblioteka Uniwersytetu Łódzkiego [online]. Pobrane 4 listopada 2021 r., z: <http://www.lib.uni.lodz.pl/ambasador/>
- Drapieżne wydawnictwa (2021). W: Wikipedia. Wolna encyklopedia [online]. Pobrane 4 listopada 2021 r., z: https://pl.wikipedia.org/wiki/Drapie%C5%BCne_wydawnictwa
- Figurska, Katarzyna & Wachowicz, Monika (2020). COVID-19 nam niestraszny – działalność Pedagogicznej Biblioteki Wojewódzkiej im. prof. Tadeusza Kotarbińskiego w Łodzi z koronawirusem w tle. *EBIB – Electronic Bulletin for Librarians* 4(193), 1–6. Pobrane 20 września 2021 r., z: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/686/722>
- Gmiterek, Grzegorz (2021). Wykorzystanie serwisu Facebook przez polskie biblioteki uniwersyteckie w czasie ich zamknięcia spowodowanego pandemią COVID-19. Analiza porównawcza udostępnianych postów. *Przegląd Biblioteczny*, 1, 41–61.
- Jędrzych, Jarosław (2020). Biblioteki pedagogiczne w czasie pandemii. *EBIB – Electronic Bulletin for Librarians*, 4(193), 1–8. Pobrano 20 września 2021 r., z: <http://ebibojs.pl/index.php/ebib/article/view/688/724>
- Lepkowska, Emilia (2021). Kilka refleksji na temat bibliotek naukowych i ich działań online dla użytkowników w czasie pandemii. *Bibliotekarz*, 2, 4–7.
- Materska, Katarzyna (2015). Biblioteka akademicka jako element infrastruktury naukowej w cyfrowym świecie danych, informacji i wiedzy. W: H. Brzezińska-Stec, J. Źochowska (red.), *Biblioteka bez użytkowników...? Diagnoza problemu, V Ogólnopolska Konferencja Naukowa, Supraśl, 14–16 września 2015* [online] (s. 53–68). Białystok: Wydawnictwo Uniwersytetu w Białymstoku. Pobrane 20 września 2021 r., z: <http://hdl.handle.net/11320/4501>
- Milewska, Paulina (2015). Brama do wiedzy. Rola biblioteki akademickiej w procesie komunikacji naukowej na przykładzie bibliotek akademickich w Łodzi. W: T. Piestrzyński, J. Jerzyk-Wojtecka (red.), *Biblioteka w społeczeństwie wiedzy. Informacja, edukacja, profesjonalizm. Konferencja naukowa Biblioteki Uniwersytetu Łódzkiego. Materiały konferencyjne* [online] (s. 45–56). Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego. Pobrane 20 września 2021 r., z: <https://doi.org/10.18778/8088-191-4.04>
- Winiarska, Bożena (2021) Zostań w domu. Kilka refleksji z czasu pandemii, *Bibliotekarz*, 6, 10–14.
- Zarządzenie nr 100 Rektora Uniwersytetu Łódzkiego z dnia 11.03.2020 r. w sprawie: przeciwdziałania rozpowszechniania się COVID-19 (zapalenia płuc spowodowanego koronawirusem SARS-CoV-2) wśród społeczności Uniwersytetu Łódzkiego [online]. Pobrane 14 września 2021 r. z: <http://static.uni.lodz.pl/dso/mailling/20200311/zarz.%20nr%20100%20z%2011.03.2020%20r.pdf>

Załącznik 1. Godziny otwarcia poszczególnych agend Biblioteki Uł od 11.03.2020 r. do 21.06.2021 r.

Data	Czas obowiązywania	Zarządzenie	Książkomat	Wypożyczalnia	Czytelnia Historyczna	Czytelnia Główna	Czytelnia Zbiorów Specjalnych	Strefa Wolnego Dostępu
2020-03-11	11.03 –	Komunikat specjalny	otwarty całą dobę	zamknięte *	zamknięte	zamknięte	zamknięte	zamknięte
2020-03-13	od 14.03.2020	Komunikat	zamknięte	zamknięte *	zamknięte	zamknięte	zamknięte	zamknięte
2020-03-16	od 16.03.2020 –	Komunikat specjalny – usługi dostępne w BUŁ od 16.03.2020 r.	zamknięte	zamknięte *	zamknięte	zamknięte	zamknięte	zamknięte
2020-03-23	od 23.03.2020 –	E- usługi – Biblioteka UŁ	zamknięte	zamknięte *	zamknięte	zamknięte	zamknięte	zamknięte
2020-04-29	od 29.04.2020 –	Komunikat Dyrektora BUŁ z dn. 29.04.2020 r.	otwarty całą dobę od 4.05.2020	zamknięte *,**	zamknięte	zamknięte	zamknięte	zamknięte
2020-05-27	od 01.06.2020 –	Komunikat Dyrektora BUŁ z dn. 27.05.2020 r.	otwarty całą dobę	pon., śr., pt. 8.00–15.00; wt., czw. 13.00–20.00	zamknięte	zamknięte	zamknięte	zamknięte
2020-06-18	od 22.06.2020 –	Komunikat Nr 2 Dyrektora BUŁ z dn. 18.06.2020 r.	otwarty całą dobę	pon., śr., pt. 8.00–15.00; wt., czw. 13.00–20.00	pon., śr., pt. 8.00–14.00; wt., czw. 13.00–19.00	zamknięte	zamknięte	zamknięte
2020-09-21	od 21.09.2020 –	Komunikat Nr 3 Dyrektora BUŁ z dn. 21.09.2020 r.	otwarty całą dobę	pon. – pt. 8.00–20.00; sob. 10.00–17.00	pon., śr., pt. 8.00–14.00; wt., czw. 13.00–19.00		śr. 10.00–12.00; wt., czw. 16.00–18.00	zamknięte
2020-10-29	od 02.11.2020 –	Komunikat Nr 6 Dyrektora BUŁ z dn. 29.10.2020 r.	otwarty całą dobę	pon., śr., pt. 10.00–17.00; wt., czw. 13.00–20.00; sob. 10.00–17.00			śr. 10.00–12.00; czw. 16.00–18.00	zamknięte
2020-11-07	od 7.11.2020 – 29.11.2020	Komunikat Nr 7 Dyrektora BUŁ z dn. 7.11.2020 r.	otwarty całą dobę	zamknięte	zamknięte	zamknięte	zamknięte	zamknięte
2020-11-27	od 30.11.2020 –	Komunikat Nr 8 Dyrektora BUŁ z dn. 27.11.2020 r.	otwarty całą dobę	pon., śr., pt. 10.00–17.00; wt., czw. 13.00–20.00; sob. 10.00–17.00			śr. 10.00–12.00; czw. 16.00–18.00	zamknięte

Data	Czas obowiązywania	Zarządzenie	Książkomat	Wypożyczalnia	Czytelnia Historyczna	Czytelnia Główna	Czytelnia Zbiorów Specjalnych	Strefa Wolnego Dostępu
2020-12-28	od 28.12.2020 –	Komunikat Nr 9 Dyrektora BUŁ z dn. 28.12.2020 r.	otwarty całą dobę	pon., śr., pt. 10.00–17.00; wt., czw. 13.00–20.00; sob. 10.00–17.00			śr. 10.00–12.00; czw. 16.00–18.00	zamknięte
2021-03-01	do 01.03.2021 –	Komunikat Nr 4 Dyrektora BUŁ z dn. 01.03.2021 r.	otwarty całą dobę	pon., śr., pt. 10.00–17.00; wt., czw. 13.00–20.00; sob. 10.00–17.00			śr. 10.00–12.00; czw. 16.00–18.00	zamknięte
2021-03-15	do 15.03.2021 –	Komunikat Nr 5 Dyrektora BUŁ z dn. 15.03.2021 r.	otwarty całą dobę	pon., śr., pt. 10.00–17.00; wt., czw. 13.00–20.00; sob. 10.00–17.00			śr. 10.00–12.00; czw. 16.00–18.00	zamknięte
2021-03-22	do 22.03.2021 –	Komunikat Nr 6 Dyrektora BUŁ z dn. 22.03.2021 r.	otwarty całą dobę	pon., śr., pt. 10.00–17.00; wt., czw. 13.00–20.00; sob. 10.00–17.00			śr. 10.00–12.00; czw. 16.00–18.00	zamknięte
2021-04-13	od 14.04.2021 –	Komunikat Nr 8 Dyrektora BUŁ z dn. 13.04.2021 r.	otwarty całą dobę	pon., śr., pt. 10.00–17.00; wt., czw. 13.00–20.00; sob. 10.00–17.00	zamknięte	zamknięte	zamknięte	zamknięte
2021-04-30	od 04.05.2021 –	Komunikat Nr 11 Dyrektora BUŁ z dn. 30.04.2021 r.	otwarty całą dobę	pon., śr., pt. 10.00–17.00; wt., czw. 13.00–20.00; sob. 10.00–17.00			śr. 10.00–12.00; czw. 16.00–18.00	zamknięte
2021-05-07	od 08.05.2021 –	Komunikat Nr 12 Dyrektora BUŁ z dn. 07.05.2021 r.	otwarty całą dobę	pon., śr., pt. 10.00–17.00; wt., czw. 13.00–20.00; sob. 10.00–17.00			śr. 10.00–12.00; czw. 16.00–18.00	zamknięte
2021-06-07	od 07.06.2021 –	Komunikat Nr 13 Dyrektora BUŁ z dn. 07.06.2021 r.	otwarty całą dobę	pon. – pt. 8.00–20.00; sob. 10.00–17.00			śr. 10.00–12.00; czw. 16.00–18.00	zamknięte
2021-06-17	od 21.06.2021 –	Komunikat Nr 14 Dyrektora BUŁ z dn. 17.06.2021 r.	otwarty całą dobę	pon. – pt. 8.00–20.00; sob. 10.00–17.00			śr. 10.00–12.00; czw. 16.00–18.00	pon. – pt. 8.00–20.00; sob. 10.00–17.00

* W Wypożyczalni czynny był telefon (w dniach: pon.–pt. w godz. 10:00 –17:00).

** W wyjątkowych sytuacjach wypożyczone egzemplarze można oddać osobiście, zostawiając je w pojemnikach na parterze Biblioteki UŁ (w dniach: pon.–pt. w godz. 10:00–17:00).

Źródło: Opracowanie własne, na podstawie zestawienia K. Mikołajczyk, A. Marynowicz.

The University of Lodz Library activities during the pandemic (March 2020 – June 2021)

ABSTRACT: The COVID-19 pandemic disrupted library activities. Libraries faced with a choice which services they can safely offer to their users to ensure that the readers always have access to the information they need. The article presents the functioning of the University of Lodz Library (BUŁ) during the pandemic. It presents the applied solutions and services adapted to the epidemiological situation, which allowed readers of the University of Lodz Library use its resources in a satisfactory and safe manner.

KEYWORDS: University of Lodz Library, library services, academic library, pandemic, library activities